

Efter Guldalderkonstruktionens sammenbrud

I. Om historiske grundformer

Da jeg oprindeligt blev opfordret til at indlede her ved dette kursus, var det vistnok med henblik på, at jeg – sammen med andre deltagere i projekt »Dansk litteraturhistorie« – skulle fortælle om de overvejelser, vi havde gjort os om det litteraturhistoriske studiums betydning og om de problemer af formidlingsmæssig karakter, vi var stødt på under vore studier. Projektarbejdet måtte antages at være så langt fremme, at man med rimelighed kunne forvente, at vi havde gjort os de nødvendige historieteoretiske overvejelser, og at vi lå inde med et sæt historisk didaktiske erfaringer.

Det er et spørgsmål, om ikke vi på begge områder må skuffe forventningerne. Der er især to grunde til, at vi må forholde os tøvende over for den opgave at fremsætte sammenfattende, for hele projektet bindende teorier.

Den første grund har at gøre med det forhold, at vi i afgørende henseender har måttet starte på bar bund. Vi har sat os som opgave at skrive en dansk litteraturhistorie på historisk materialistisk grundlag. En sådan opgave stiller os over for tre hver for sig ganske omfattende fordringer: 1) at gøre os fortrolig med hele den materialhistoriske proces, som litteraturen dialektisk bestemmes af og bestemmer, 2) at omlæse den litteratur, som danner grundlag for de hidtil foreliggende litteraturhistorier, og at dechifrere disses forståelsesformer, og 3) at nylæse den enorme lit-

teratur, som er blevet udgrænset af de traditionelle litteraturhistorier, og herigennem bidrage til, at de klasser, som denne litteratur har været litteratur for, fik tildelt en historie. At indløse disse fordringer er at give sig i kast med en historisk grundforskning, som i sig selv kan være vanskelig nok. Virkelig vanskelig bliver opgaven imidlertid først, når den søges forenet – som tilfældet er – med den opgave at skrive den danske litteraturs historie i en efter omstændighederne kortfattet, lettilgængelig og selvfølgelig form. Somom man skrev på grundlag af en århundredlang tradition af velargumenterede og fastlagte fortolkninger og indarbejdede selvfølgeligheder! En sådan tradition findes imidlertid ikke for os. Specielt har vi savnet, også i international sammenhæng, forlæg for det at skrive *litteraturhistorier* på historisk materialistisk grundlag. Hvad der foreligger i så henseende, er udarbejdet i østmarxistisk tradition. Karakteristisk for de litteraturhistorier, vi er bekendt med inden for denne tradition, er imidlertid, at de reproducerer den borgerlige litteraturhistories gestaltungsprincip, idet de i det væsentlige opbygges om centrale forfatterskaber, der gennemgås som led i en fast kulturarvspolitik. Det har fra starten stået os klart, at vi måtte opbygge litteraturhistorien efter andre principper, og at vi samtidig måtte udvikle en mere vibrerende dialektik end den, vi fandt her. Vi har med andre ord befundet os i en åben og helt eksperimentel situation, i hvilken vi foreløbig har lettere ved at tale om vore problemer end om de løsninger, der kommer på problemerne.

Dette fører over i den anden grund til, at vi må forholde os tøvende til de teoretiske tilkendegivelser. Når man laver en litteraturhistorie under de vilkår, vi har valgt, er der visse typer af problemer, vi kan løse umiddelbart og sikre os en harmonisering af, mens der er andre typer som enten unddrager sig en sådan løsning, eller hvor løsningen først finder sted i en lang proces. Det har fra starten været klart, at litteraturhistorien skulle skrives på historisk materialistisk grundlag, og om det grundlag kan vi efterhånden sige rigtig mange ting. Men selvom vi skulle være enige om disse ting, følger ikke deraf, at litteraturhistorien kommer til at hænge sammen. Ét er nemlig at være

litteraturhi-
denne litte-

At indløse
grundforsk-
ig vanskelig
t – som til-
tters hi-
gængelig og
en århund-
ortolkninger
findes imid-
ational sam-
på historisk
enseende, er
or de littera-
ion, er imid-
ories gestalt-
centrale for-
rarrvspolitik.
ge litteratur-
rålte udvikle

Vi har med
tel situation,
te problemer

forholde os
aver en litte-
isse typer af
armonisering
sig en sådan
lang proces.
torien skulle
i det grund-
en selvom vi
at litteratur-
mlig at være

enige om den litteraturhistoriske *metode*; noget andet og aldeles mere krævende er at udvikle et hele den litteraturhistoriske proces omspændende grundsyn, en *historisk grundform*. For en litteraturhistorisk fremstilling, der hænger sammen, vil denne grundform vise sig som et bestemt samsvar mellem historisk *struktur*, historisk *tekstur* og historisk *aktur*. Det er min opfattelse, at der består en analyserbar korrelation mellem de former, der kommer til udtryk i historikerens samlede greb om de historiske processer (strukturen), de former, der kommer til udtryk i hans fortolkning af det enkelte historiske moment (teksturen), og de samfundsmæssige former, i forhold til hvilke historikeren virker, og som hans fremstilling skriver sig ind i (akturen). Korrelationen mellem disse former udgør den historiske grundform, der således virker og må forstås igennem en række koblinger. Mens den historiske metode er givet og lader sig formulere uafhængigt af det materiale, den virker på, bliver den historiske grundform til i metodens livtag med det samlede historiske stof. Den foreligger således som den historiske undersøgelses resultat, ikke dens forudsætning. Om dette resultat kan vi ifølge sagens natur først udtale os, når undersøgelsen er afsluttet.

Men ifølge sagens sande – dens dialektiske – natur kan vi ikke vente med at danne os meninger om vor litteraturhistories grundform, til historien engang ad åre foreligger. Skal ikke formen indhente os bagom ryggen på os selv, må vi forholde os til den i forudgribende udkast. Sådanne udkast er hypotetiske og dialogiske. De foregiver ikke at være autoritative udsagn om en afsluttet proces, men indgår som meninger, der kan hjælpe processen frem imod dens resultat. Hvad jeg har at sige i det følgende, drejer sig derfor nok om vor litteraturhistorie og det historiske perspektiv for denne. Men det fremsættes ikke på projektets vegne. I visse dele bygger synspunkterne på studier og undersøgelser, som andre har foretaget*. Men disse studier og dele af deres re-

* Herunder Mogens Brøndsteds endnu ikke publicerede bidrag til Københavns Universitets historie: »Dansk nordisk Litteraturhistorie« (MS). Endvidere publicerede og ikke publicerede studier i dannelsesstæknin-

sultater sættes ind i en ramme og tillægges et perspektiv, som ikke andre skal gøres ansvarlig for, og indgår i en dialog om forhold, vi måske ikke er helt enige om i projektet.

Jeg vil til en begyndelse give en karakteristik af den litteraturhistoriske tradition, vi er i opbrud fra. Jeg gør mig derefter betragtninger over den situation, der er opstået efter, at denne tradition er brudt sammen, hvad der udløser nogle historieteoretiske overvejelser. I dem støtter jeg mig til den engelske historiker Perry Andersons form for historieskrivning, som jeg dels bruger til at legitimere selve det historiske studium, dels opfatter som retningsgiver for den historiske grundform, vi bør udvikle i litteraturhistorien, men endnu ikke har overblik over.

II. Litteraturhistorietraditionen og det historiske kompromis

Den litteraturhistorie, vi er igang med at udarbejde, skriver sig ind i og er et opgør med en faghistorisk tradition, der går tilbage til reformationen, hvor strukturen for de højere uddannelser og dermed for embedsmandskulturen blev fastlagt med en virkning, der rækker helt op til idag. Historien om de danske litteraturhistorier er da beretningen om, hvorledes de fra og med 1800-tallet udvikles inden for rammerne af denne kulturs institutioner og som bærere af et statsloyalt embedsborgerskabs interesser, men hvorledes de tillige bringer sig i forhold til andre klassers interesser og forståelsesformer. Lykkes det dem ikke at bringe sig i forhold til sådanne interesser, udgrænses eller marginaliseres de. Har de derimod held til igennem ideologiske kompromisser at etablere et forhold, opnår de i en vis forstand historisk betydning.

gens historie af Torben Frische, Finn Hauberg Mortensen og Per Dahl. Torben Frische: »Dansk litteratur i Gymnasiet 1910-71«, Vintens Forlag, Kbh. 1977. Finn Hauberg Mortensen: »Den almene dannelse -« og »Litteraturlæsningen som dannelsesbærende element i gymnasieundervisningen 1903-71: Vilh. Andersens dannelsesbegreber«, in: »Danskfagets didaktik«, udgives i 1979. Hvad angår Per Dahl, der er igang med en omfattende studie af bl.a. Vilh. Andersen, har jeg haft løbende diskussioner om V. A.'s dannelsesstænkning.

pektiv, som
log om for-

n litteratur-
derefter be-
t denne tra-
diteoretiske
e historiker
dels bruger
pfatter som
vikle i litte-

mpromis

, skriver sig
r går tilbage
lannelser og
en virkning,
te litteratur-
med 1800-
institutioner
eresser, men
lassers inter-
bringe sig i
naliseres de.
nisser at eta-
betydning.

n og Per Dahl.
Vintens Forlag,
else -« og »Lit-
sieundervisnin-
Danskfagets di-
ng med en om-
de diskussioner

Det for dansk litteraturhistorietradition afgørende historiske kompromis skabes i perioden fra 1871, da Georg Brandes indleder sine forelæsninger over det 19. århundredes litteratur, til 1908, da Vilh. Andersen bliver ansat som professor ved Københavns Universitet. I løbet af denne periode skabes et kompromis mellem embedsborgerskabets lærd-humanistiske historieopfattelse og en til det agrare småborgerskab knyttet idealistisk historieforståelse og under udgrænsning af de radikalborgerlige historiske forståelsesformer. Dette kompromis bliver til i en kulturkamp, der bl.a. udspandt sig om faget litteraturhistorie ved Københavns Universitet, om hvordan faget skulle bedrives, og om hvem det skulle bedrives af.

Striden tilspidsedes som en kamp for og imod Brandes og blev et stykke henad vejen bundet af dette perspektiv. I 1872 døde Carsten Hauch, og det professorat i æstetik, han havde besat siden 1851, skulle da genbesættes. Den selvskrevne til embedet var Brandes. Men han var jo kommet for skade at udfordre borgerskabet med sine forelæsninger over »Emigrantlitteraturen«. Problemet var da, at man ikke kunne forestille sig en mere kvalificeret kandidat til lærestolen end netop Brandes, men at stærke kræfter i fakultet og rigsdag blokerede for en sådan løsning – altså et lille brillant tilfælde af Berufsverbot. Som led i en lang række akademiske og politiske intriger, der er fuldt så koloristiske, som dem vi kender til fra universiteternes moderne historie, besluttede kultusministeren i 1884 at oprette to ekstraordinære docenturer for de penge, der stod ubrugte fra det ubesatte professorat. Disse docenturer blev besat med henholdsvis komparatisten Julius Paludan og den rabiate grundtvigianer Carl Rosenberg. Igennem denne disposition tegner sig de to veje, som de moderne litteraturhistoriske fagtraditioner kom til at følge. Hvad Paludan angår, kunne han i 1892 udnævnes til professoratet i æstetik, hvorved den nu tyveårige vakance bragtes til ophør. Her ved institueredes den komparative litteraturforskning som en tradition, der på langt sigt blev skilt ud fra de dannelsesmæssige funktionssammenhænge. Det forblev et isoleret magisterfag, hvori den litterære internationalisme, der havde udviklet sig som en

fjern følge af imperialismen, kunne trives i et lukket kredsløb, uden dannelsesmæssige forpligtelser og derfor uden indbygget dannelsessyn. Hvad denne løsning angår var den effektiv i kulturkampen ved at demonstrere en litteraturhistorisk forskningsform, der kom til at fungere som alternativ til Brandes' komparatisme, og som havde det pompøse fortrin, at den var videnskabelig og ideologisk ufarlig.

Men kulturpolitisk fører løsningen blot ind i et blindspor. Det egentlige og historisk langsigtede gensvar til Brandes finder man i det andet spor. Ganske vist skete der det, at Rosenberg døde allerede i 1885, og at de nationallitterære forpligtelser helt kom til at hvile på Paludan. Først i 1908 udskiltes faget dansk litteratur definitivt, idet der oprettedes et i første omgang ekstraordinært professorat til Vilh. Andersen. I processerne op til denne afgørelse og i Vilh. Andersens efterfølgende embedsgerning udvikledes det for dansk litteraturhistorietradition afgørende litterærhistoriske kompromis.

Hvad Brandes gjorde igennem sine forelæsninger, var som bekendt at tilrettelægge en skildring af det 19. århundredes europæiske litteratur, der satte den 'revolutionære' romantik og dens radikal-borgerlige idealer i centrum som et historisk svingningspunkt. Han knyttede herved på den ene side an til 1700-tallets revolutionært borgerlige oplysningstradition og spillede på den anden side denne tradition ud imod den danske embedsborgerlige idealisme og fraværet af den 'revolutionære' romantiks idealer i den danske litteratur. Dette historiesyn udløste da et aggressivt borgerligt gensvar, der førte til institutionelt nederlag for Brandes. En historisk årsag hertil må være, at hans radikalborgerlige forståelsesform ikke havde klassemæssige tilhæftningspunkter uden for bestemte fraktioner af det københavnske borgerskab, heller ikke til Venstre. Hvad der bragte det øvrige borgerskab i alarm, var bl.a. arbejderbevægelsens fremmarch og beretningerne om Pariserkommunen. Men Brandes' historiske forståelsesmodel tilbød hverken i sin historiske ramme eller i sine idealer et grundlag, som en arbejderklasse kunne knytte an til, og selvom den hav-

et kredsløb, n indbygget aktiv i kultur- skningsform, mparatisme, nskabelig og

indspor. Det s finder man enberg døde ser helt kom faget dansk ngang ekstra- e op til denne lsgerning ud- gørende litte-

var som be- ndredes euro- antik og dens sk svingnings- il 1700-tallets illede på den bedsborgerlige ntiks idealer i i et aggressivt g for Brandes. borgerlige for- spunkter uden gerskab, heller rskab i alarm, etninger om ielsesmodel til ealer et grund- elvom den hav-

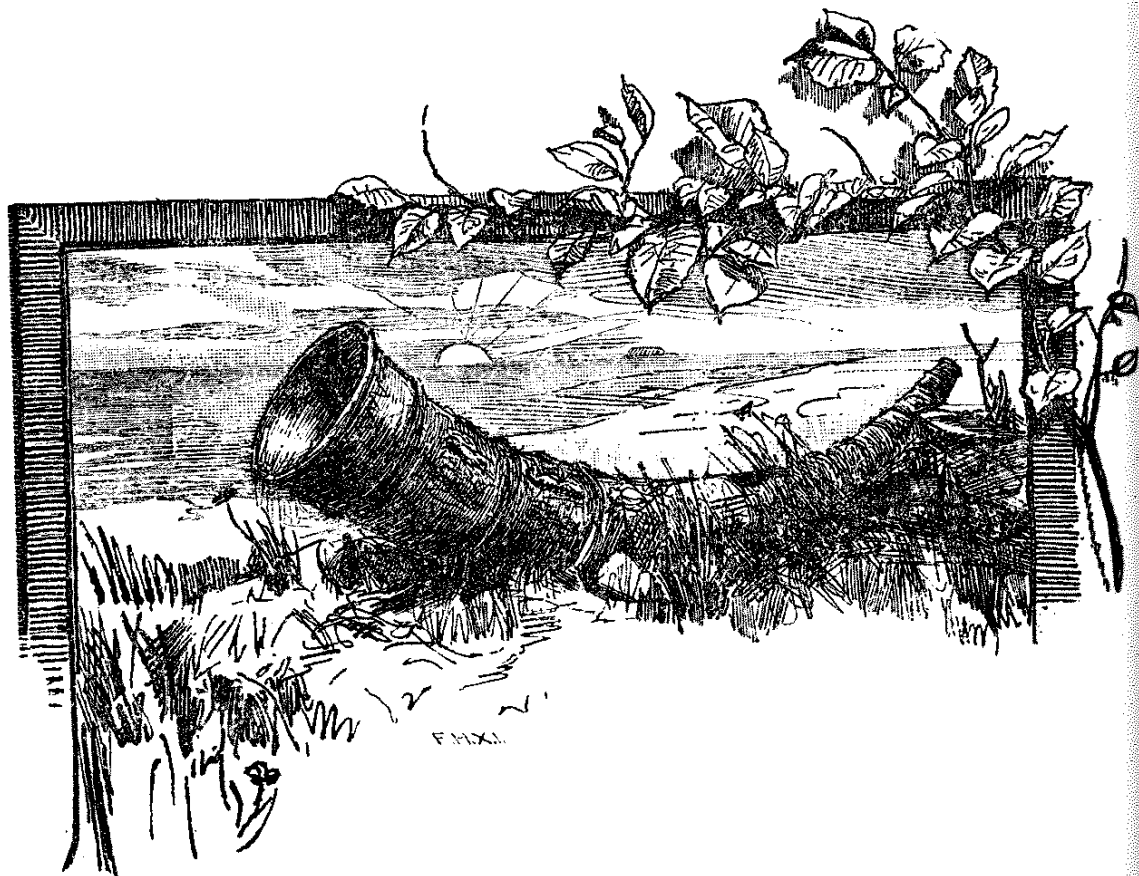
de gjort det, var den som klasse endnu så svag, at den ikke kunne sætte sine ideologiske interesser igennem.

Igennem striden med og om Brandes bringes da det andet historiesyn frem, der var således beskaffet, at det kunne danne ideologisk grundlag for gymnasiets dannelsesvirksomhed frem til o. 1960. Dette syn havde rødder tilbage over bl.a. N. M. Petersen til Grundtvig og romantikkens idealistiske historieforståelse og digtning. Men det blev først nu, at det – under indtryk af provisorieårenes kampe og metropoliseringen af København – fandt sin historiske grundform. Det kom igennem den til at fungere som modbillede til tidens og nationens splittelsestilstand og litteraturens splittelsesbilleder, men først og fremmest som modbillede til Brandes' historieforståelse. Denne form fandt det ved en konstruktion, der neutraliserede Brandes' internationalistiske, radikalborgerlige romantik, *guldalderkonstruktionen*, konstruktionen om den *danske* guldalder. Den, der mig bekendt først satte denne konstruktion i litteraturhistorisk form, var litteraturhistorikeren Peter Hansen, der op til 1866 udgav »Illustreret dansk Litteraturhistorie« i 2 bind (som Vilh. Andersens litteraturhistorie er en 'genudgivelse' af). Det sker i bind II under gennemgangen af den danske romantik og under skildringen af Oehlenschläger.

III. *Peter Hansens guldalder*

Andet bind af Peter Hansens litteraturhistorie er opbygget i 2 hovedafsnit. I det første hovedafsnit omhandles »Oplysningens Tidsalder«. I det andet omhandles »Det nittende Aarhundrede«, hvis hovedstrømning ses som en bevægelse fra gennembruddet af »Idealismen«, ind over udviklingen af en realisme, der var »i Pagt med Idealismen« frem mod »Periodens Afslutning« i 1870.

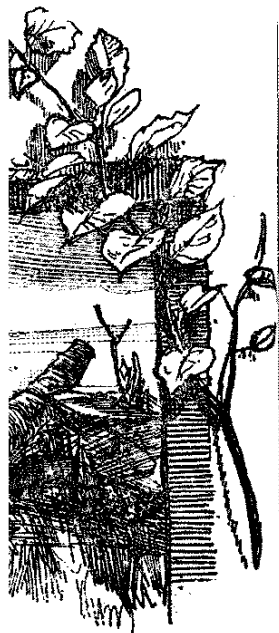
Som svingningspunkt for den litteraturhistoriske bevægelse og gennembrud for den idealistiske litteratur sættes da en stærkt mytologiseret skildring af Oehlenschlägers digteriske gennembrud. Og som portal for denne skildring placeres følgende vignet:

Ja netop portal: Billedrammen er brudt i den nederste del og åbner som portal ind imod den litteraturhistoriske skildring af Oehlenschlägers selv. Guldhornet er flyttet bort fra sit mytologiske frugtbarmhedsmiljø i muld og ved skov, men med bevarelsen af portalløvet. Hornet er flyttet ud på stranden i morgengryet. Ved perforering af linjerne ud for munden antydes, at hornet toner lyd og budskab. Sammen med solen: budskabet om en ny tid, guldalderen.

Herefter følger så skildringen af Oehlenschlägers opvækst, i hvilken det digteriske temperament og digtningen bliver til ved et mangetonigt samspil mellem 'das Ererbte', 'das Erlebte' og 'das Erlernte'. – Også 'das Erlebte':

»Efter den 2. April 1801 kommer der fuldere Klang i Tonen. Uden Hensyn til denne Dags politiske Betydning kan det siges, at vor Historie tæller faa Sidestykker til den Stemningsløftelse,

ste del og åb-
dring af Oeh-
t mytologiske
bevarelsen af
gengryet. Ved
t hornet toner
om en ny tid,

ers opvækst, i
oliver til ved et
rlebte' og 'das

Klang i Tonen.
; kan det siges,
mningsløftelse,

der som en Vaarvind bruste gennem Folkesindet under og efter Skjærtorsdagskampen. En Fredsperiode paa firsindstyve Aar havde gjort Ordet Krig til et næsten indholdsløst Begreb, da det nu pludselig, ved en uanet Vending, blev til ram Virkelighed: Verdens største maritime Magt lige udenfor Trekroners Kanoner, ført af Verdens berømteste Søhelt – i Kamp med ham og hans overlegne Flaade Nationens Yndlinge, de danske Søgutter, hævde Flagets Ære ved en Modstand saa haardnakket, at den aftvang Fjenden Beundring. Ombord paa Blokskibene begejstret Kampiver, rolig Pligtopfyldelse, frimodig Offervillighed – iland Uro og Forventning, vexlende Frygt og Haab, for Fædrelandet som for de Enkelte, og efter Kampen jublende Henrykkelse, en forunderlig betagende Blanding af svulmende Kjærlighed til den nu dobbelt kjære Fædrejord, Taknemmelighed overfor dens Forsvarere, Stolthed og Ydmyghed, Sorg over de Faldne og sværmerisk Forherligelse af deres Heltedød. Pludseligt kom denne Stemningsfylde over Folket, men først langsomt lagde den stærke Bølgegang sig, og i et saa ungt og modtageligt Sind som Oehlenschlägers vuggede den saalænge, at vi kunne fornemme den i hele hans bedste Ungdomsdigtning. Skjøndt denne nationale Vækkelse jo ikke blev den afgjørende Krise i hans Udvikling som Digter, kan det iagttages, hvorledes de stærkere stemte Streng fra nu af eje lødigere Toner . . . « (265).

Skildringen af Oehlenschlägers modningsperiode afsluttes med følgende sammenfatning:

»Vi kjende nu Oehlenschläger, umiddelbart før Klarheden kom over ham: en skøn og rigtbegavet Yngling, fuld af Muligheder, som han famlede imellem, men blandt hvilke den digteriske dog afgjort havde Forrangen, baade i hans egne og i hans velsindede Omgivelsers Øjne; studerende Islandsk – forsaavidt et Studium kunde forenes med hans iltre Natur – for at sætte sig ind i den nordiske Fortid, hans Hu førte ham hen imod; sværmerisk paa-virket af Ewald, henrykt over Schiller, nylig indviet i Goethes

plastiske og dog saa lidenskabsfulde Digtning, senest i Jean Pauls formtrodsende, men i sit uendelige Spil mellem Lune og Pathos anelsesfulde, længselvækkende Poesi; levende mellem æsthetisk-kyndige, med det Nye alt tildels fortrolige Venner som Brødrene Ørsted og Brødrene Mynster; forelsket i en ung og yndig Pige, der var bleven hans Fæstmø, og med en umiddelbar, nærværende Oplevelse som Slaget paa Rheden til Vækker for Alt, hvad der endnu kunde slumre hos ham af national Begejstring – Knoppen var bristefærdig: en varmende Solstraa-
le, en frisk Morgendug, og den vilde udfolde sig i hele sin Skjønhed og Fylde.

Da kom *Henrik Steffens* til Kjøbenhavn.« (269 f.).

– hvorefter vi får skildringen af Henrik Steffens, hvad han repræsenterede og introducerede, hans møde med Oehlenschläger, »Guldhornene« og forelæsningerne på Elers Kollegium. Om dem hedder det bl.a.:

»De bleve Venner og omgikkes meget. Da Steffens i Novbr. 1802 gik til den første af sine berømte Forelæsninger paa Ehlers Kollegium, ledsagede Oehlenschläger og hans Svoger Carl Heger ham; de kunde knap trænge sig gennem Folkemængden. Umaadelig Opsigt gjorde disse Forelæsninger med deres hvasse Angreb paa Rationalismen, paa det nys tilbagelagte Aarhundrede med dets forguede Bannerførere Voltaire og Rousseau . . .« (279 f.).

Og afsnittet afrundes foreløbigt med en bestemmelse af den danske romantik, der bl.a. karakteriseres ved følgende:

»Det Indtryk af svulmende Livsmod og Ungdomsfylde saavel som af ægte digterisk Begejstring, man modtager af Oehlenschlägers første Digtsamling, varslede om, at den danske Romantik fra sin Fødsel af og under sin videre Gang vilde være inde paa lysere og sundere Baner, end Retningen tog i Tyskland – vilde vandre videre i fuldt Dagslys og ikke fare vild i

senest i Jean
llem Lune og
ende mellem
olige Venner
lsket i en ung
ned en umid-
eden til Væk-
m af national
ende Solstraa-
sig i hele sin

).

ad han repræ-
ehlschlæger,
jum. Om dem

ffens i Novbr.
ælæsninger paa
g hans Svoger
jennem Folke-
ælæsninger med
let nys tilbage-
førere Voltaire

else af den dan-
:

omsfylde saavel-
ager af Oehlen-
den danske Ro-
Gang vilde være
gen tog i Tysk-
ikke fare vild i

den »mondbeglänzte Zaubernacht«. Hvad der frelste den fra Forbilledets værste Forvildelser, var just den Digterpersonligheds Kjærnesundhed og Frejdighed, i hvis Digtning den romantiske Aand først kom til orde, og dernæst den lykkelige Omstændighed, at han paa sin første Flugt efter Emner saa at sige gled Middelalderen igjennem, i hvilken den tyske Romantik blev stikkende med Hud og Haar, og naaede tilbage til en Oldtid, som var befolket af kraftige, handledygtige Skikkelser, hvis Færd dannede Baggrunden for det senere nationale Liv . . .« (287 f.).

Vi ser her en række kerneformuleringer i den litterærhistoriske dannelsesidealisme og en række af de centrale koblinger. Vi bemærker bl.a. 3 ting:

Vi ser for det første et digtergemyt blive skildret igennem en række naturmetaforer, ja som et stykke organisk natur: »Knoppen var bristefærdig: en varmende Solstraale, en frisk Morgendug, og den vilde udfolde sig i hele sin Skjønhed og Fylde«. I en række naturerotiske billeder skildres Oehlschlæger umiddelbart før sit møde med Steffens som en kvinde før sit første-møde med elskeren. Vi bevidner herefter selve befrugtningen. Men mens opspillet til mødet skildres i naturerotiske billeder, så beskrives selve mødet som den ubesmittede undfangelse. Det, Oehlschlæger nemlig befrugtes med, er ånd. Førstegrøden af befrugtningen bliver herefter »Guldhornene«, der således fremtræder som en enhed af den hos Oehlschlæger givne digternatur og den fra Steffens kommende åndelige kultur. Den Aladdinnatur og den Noureddin-kultur, der i digtet »Guldhornene« ligger i strid med hinanden, sammenføjes her til en virkningsfuld enhed, der sikrer, at konstruktionen kan befrugte kommende generationer i den ånd og med den ånd, som den udlæser af historien. Vi ser på den måde, hvorledes dannelses-tænkningen får frigjort sig fra syndefaldsmytens forfaldssyn. Kulturen er ikke nødvendigvis frafald og fortabelse, men under de rette vilkår, nemlig når den møder en naturmæssig beredthed og den selv fremtræder som den rette kultur, en grødefuld berigelse.

Vi ser for det andet, hvorledes denne befrugtning af naturen med kulturen ikke blot udspinder sig imellem to tilfældige gemytter, men at det sker i samklang med *nationen* og *folket*. Slaget på Rheden, hvortil knytter sig nogle ret barske realhistoriske perspektiver, bliver til en »Stemningsløftelse, der som en Vaarvind bruste gennem Folkesindet«. Det bliver til en folkeforener, en kraft, der som indtryk, i en indadgående bevægelse, forbinder Oehlenschläger med nationen. Men denne kraft har også en modsat, udadgående, retning: Da Oehlenschläger overværer Steffens' »berømte Forelæsninger« på Elers Kollegium, kunne Oehlenschläger knap trænge sig igennem »Folkemængden«. Den folkemængde, der er på tale, har næppe udgjort mere end et par hundrede tilhørere. Men for dem, der omfattes af litteraturhistoriens diskurs, kan der ikke råde tvivl om, at den mængde, der er på tale, er folkets mængde, og at den berømmelse, der tales om, er en berømmelse, der forbinder begivenheden med alt folket.

Vi ser for det tredje, hvorledes den kobling, der etableres mellem befrugtningssituationen og folket, og som gør dannelsesindholdet i denne til et indhold for hele folket, tillige bliver en kobling ud i *historien*. Den naturforståelse, der kommer til udtryk i dyrkelsen af Oehlenschläger, generaliseres til at gælde hele den danske romantik, der således nyder godt af den gyldne befrugtning. Men det, der giver denne befrugtning dens styrke, er bl.a., at Oehlenschläger »gled Middelalderen igennem« og »naaede tilbage til en Oldtid, som var befolket af kraftige, handledygtige Skikkelser, hvis Færd dannede Baggrunden for det senere nationale Liv«. Disse kraftige og handledygtige skikkelser opnår på denne måde status af den trinlavere oprindelsesnatur, som igennem Oehlenschlägers kopulering med ånden frugtbares til den trindhøjere enhed af kultur og natur i ham selv, hans digtning og den danske romantik.

IV. Guldalderkonstruktionen

Alt dette skrives o. 1886.

Fire år senere disputerede Vald. Vedel med »Studier over Guldalderen i dansk Digtning«. I de følgende år skrev Vilh. An-

g af naturen
ældige gemyt-
ket. Slaget på
historiske per-
en Vaarvind
keforener, en
se, forbinder
også en mod-
ærer Steffens'
inne Oehlen-
«. Den folke-
d et par hun-
aturhistoriens
de, der er på
r tales om, er
lt folket.
etableres mel-
dannelsesind-
bliver en kob-
er til udtryk i
ælde hele den
yldne befrugt-
tyrke, er bl.a.,
og »naaede til-
handedygtige
t senere natio-
elser opnår på
tur, som igen-
vargøres til den
ans digtning og

»Studier over
skrev Vilh. An-

dersen de centrale værker over guldalderdigterne Poul Møller (1894) og Oehlenschläger (1899–1900) og sin disputats om Oehlenschlägers »Guldhornene« (1896), og fra og med 1907 sit ånds-
historiske hovedværk »Tider og Typer«, hvori hele dannelses-
tænkningen foldes ud i bred skala i bestræbelserne på at skrive –
som der står – »dansk Aands Historie«.

Denne tradition, som Vilh. Andersen ikke har skabt, men ind-
går i, er da kendetegnet ved to centrale koblinger:

Den er for det første – som allerede påvist af Finn Hauberg
Mortensen – kendetegnet ved koblingen mellem den fylogenetiske
og den ontogenetiske udvikling. De historiske forløb opfattes i
væksttermer, der er overtaget fra de forestillinger, man gør sig
om de biologiske vækstforløb. Der sker herved på den ene side en
biologisering af det historiske, men omvendt også en art histori-
sering af det biologiske: momenter inden for det historiske kan
udnyttes som dannelsesforlæg for det opvoksende individ, spe-
cielt for de faser af dets udvikling, der modsvares af de analogt
historiske. Hele grundlaget for konstruktionen er, som det vil for-
stås, ikke skabt i den her behandlede periode, men er gradvis
blevet til inden for den romantisk idealistiske historietradition;
her skabtes også forestillingen om oldtiden som en ved autentiske
og nationale naturværdier funklende guldalder. Hvad der kende-
tegner den guldalderkonstruktion, der her er på tale, er at den
forener den omfattende dyrkelse af den nordiske oldtid med den
kulturpolitiske fastholdelse af den nationalromantiske litteratur-
tradition i forestillingen om en *dobbelt* guldalder. Forenklet til
velkendte dannelsesbegreber lader konstruktionsprincippet i denne
forestilling sig sammenskrive til følgende model, som jeg ikke
husker kilden til, over historiens trindhøjere selvgentagelser:

	HJEMME	HJEMPLØS	HJEM
oldtidens	1800		1900
guldalder	guldalder		ny guldalder
HJEMME	HJEMPLØS	HJEM	

Den kulturpolitiske virkning af denne model bestod da ikke kun deri, at den fik bragt alle de historiske vækstfaser i forhold til hinanden inden for rammerne af én historieopfattelse, og at en hvilken som helst digtning inden for det historiske forløb herved kunne opstilles som positivt eller evt. negativt dannelsesforlæg for de kongruente biologiske vækstfaser, men også deri at modellen kunne udnyttes som en diskret, men effektiv modmodel mod den radikalborgerlige hjemløshedsdigtning, der havde udviklet sig efter 1870.

Den anden centrale kobling, som kendetegner denne historiske konstruktion, er koblingen af den under dannelse værende *digter* med *nationen* og *folket*. Digterens udvikling fremstilles som en *kulturliggørelse* (jfr. skildringen af Oehlenschlägers dannelse); han idealiseres herunder op over folket. Hvad der desuagtet forbinder ham med folket og fastholder ham som dannelsesforlæg for dette, er at kulturliggørelsen foregår på et folkeligt og nationalt funderet *naturgrundlag*. Som digteren herigennem folkeliggøres (ved at være naturliggjort), skabes også forudsætningen for, at folket kan kulturliggøres med ham som forbillede. Som vi så det i tilfældet med Peter Hansens skildring af Oehlenschläger, sker denne sammenføjning af digter og folk teksturelt i skildringen og forståelsen af det enkelte historiske moment. Men den sker også historisk strukturelt, nemlig derved at de værdier, der fremhæves under dyrkelsen af digteren som individ, er identiske med de værdier, der tillægges de historiske guldalderperioder. Set i denne sammenhæng bliver de historiske hjemløshedstilstande ikke kun splittelser og frafrald fra forudgivne enhedstilstande, men kan udnyttes fremadrettet som led i en kulturliggørelsesproces, nemlig når de forbindes med de nationale og folkelige naturværdier.

I denne tradition og historiske forståelsesramme indskrives da også Vilh. Andersens litteraturhistoriske virksomhed. En nærmere bestemmelse af denne virksomhed kræver omfattende studier, som har ligget uden for denne fremstillings rammer at foretage. Jeg får derfor indskrænke mig til antydninger. Det er mit indtryk, at Vilh. Andersens afgørende litteraturhistoriske indsats ikke ligger i udviklingen af guldalderkonstruktionen som sådan,

da ikke kun
hold til hin-
g at en hvil-
herved kun-
forlæg for de
odellen kun-
lel mod den
viklet sig ef-

ne historiske
erende *digter*
tilles som en
rs dannelse);
lesuagtet for-
nnelsesforlæg
t og nationalt
folkeliggøres
ingen for, at
Som vi så det
chlæger, sker
skildringen og
den sker også
ler fremhæves
e med de vær-
. Set i denne
nde ikke kun
, men kan ud-
proces, nemlig
rværdier.

indskrives da
hed. En nær-
mfattende stu-
ummer at fore-
er. Det er mit
storiske indsats
en som sådan,

men i foreningen af denne med den allerede foreliggende klassiske lærdomstradition. Heri består det afgørende ideologisk historiske kompromis. Strukturen i dette kompromis træder tydeligt frem i hans bog om Poul Møller i den mytologiske skildring af denne som »en oprindeligt dansk Aand med stærk klassisk Skole, i en levende Personlighed« (Indledningen til »Tider og Typer«). Men allerede i Vilh. Andersens prisopgave fra 1891 »Natursans og Naturskildring i dansk Digtning igennem Tiderne« var strukturen givet. Han skriver herom (i Indledningen):

»Min Fremstilling af de Forandringer, som Naturfølelsen eller dens litterære Udtryk havde undergaaet her i Landet, havde jeg efter Forholdet til den klassiske Litteratur ordnet i tre Dele, saaledes at jeg i den første fremstillede den primitive Naturopfattelse i Folkeviser og Eventyr i Tilslutning til samtidig Digtning hos de andre germanske Folk, derefter viste, hvordan denne Følelse i Litteraturen veg for den antik-litterære Betragtning i det 16. Aarhundredes Humanisme, det 17.s »Renaissance« og det 18.s Klassicisme, indtil der med den nordiske Romantik i Begyndelsen af det 19. Aarhundrede foregik en mere eller mindre naiv Tilbagevenden til det oprindelige. Det forekom mig, at hvad jeg her havde paavist filologisk for en enkelt Følelses Vedkommende maatte gælde dem alle« (VII f.).

Vilh. Andersens projekt var da, som han siger det lidt senere, »ikke bare en Paavisning af det latinske eller græske Element i vor *Kultur* og det germanske i vor *Race*, men en Anskuelse af den danske *Aand* som en levende Helhed« (mine understregninger). Igennem dette projekt lykkes det ham med sin anskuende betragtningsmåde ikke kun at få bekræftet koblingen mellem naturen (racen) og kulturen (den klassiske) i forståelsen af det historiske og af forholdet mellem digter og folk i det nutidige; han får også skabt en kobling mellem *universitet* og *folk*, nemlig imellem den klassiske lærdomstradition og det nationalsproglige dannelsesbehov, som igennem konstruktionen blev fastholdt som en »levende Helhed« under betegnelsen »den danske Aand«.

V. Guldalderkonstruktionen og småborgerskabet

Vi ser i den historiske konstruktion, der her kort er analyseret, noget, der kunne tages som et klassisk eksempel på ideologisk regressivitet, en søgen tilbage til tabte værdier. Denne regressivitet møder vi overalt i 1800-tallet, specielt hvor det europæiske borgerskab får den industrielle civilisation, som det selv har været med til at fremme, imod sig, hvor den antager form af en anden natur. Idet borgerskabet selv – og specielt småborgerskabet – bliver offer for den industrielle kapitaliseringsproces, regredierer det og etablerer myter om tabte naturtilstande; og disse myter nedfælder sig i såvel biologiske forestillingskredse under dyrkelsen af en organisk oprindelighed som i historiske kredse under dyrkelsen af tabte guldalдре. Kultur-natur-dichotomien tilbyder sig på den måde som forståelsesform for dem, der bliver ofre for udviklingens gang, og det vil i den behandlede epoke sige småborgerskabet. Netop i denne periode ser vi et urbant småborgerskab, der bliver klemmt under industrialiseringsprocessen, og som tillige får det agrare småborgerskab imod sig. Ikke underligt, at den kapitalistiske civilisation for dem må tage sig degenereret ud, og at snart sagt enhver form for naturtilstand for dem indeholder en forjættelse. Det viser sig da også, at netop *forfaldet* i disse år optager mange forfattere med tilknytning til småborgerskabet, og at der i denne forfaldsdyrkelse indeholdes en regressivitet til de tilstande, forfaldet ses i forhold til.

Der er imidlertid to ting, hvorved såvel den litteraturhistoriske konstruktion som den historiske situation adskiller sig fra den her antydede idealtipebestemmelse.

Den første er, at den danske udvikling i disse år ikke retningsbestemmes af et bysmåborgerskab under forfald, men af et agrart småborgerskab, der kæmper for en til sin befolkningsmæssige og økonomiske betydning svarende politisk magt, og som i løbet af perioden vinder denne kamp. Dette småborgerskab kan ikke finde sig tilrette med en forfaldstænkning, men nok med de naturidealer, denne forholder sig til. Hvad man har brug for, er en handlingsmodel, der respekterer de værdier, der udtrykkes i kultur-natur-modsætningen, men som dynamiserer denne modsætning og

analyseret, noglogisk regresivitet møder borgerskab med til at i natur. Idet iver offer for og etablerer der sig i såvel organisk op af tabte guld n måde som gens gang, og ibet. Netop i bliver klemmt år det agrare talistiske civi snart sagt en rjættelse. Det er mange for i denne for nde, forfaldet

aturhistoriske ig fra den her

ikke retnings en af et agrart gsmæssige og som i løbet af kan ikke finde de naturidea r, er en hand kkes i kultur nedsætning og

gør den opbyggelig. Den dannelsesstækning, som vi møder i de her analyserede eksempler, er ikke skabt af dette småborgerskab. Men den tilbyder en til klassens historiske behov svarende refleksionsform. Den er nemlig evolutionistisk fremadrettet. Den opstiller ikke blot nogle naturværdier. Den opstiller også en historisk model, der definerer et for klassen gyldigt forhold mellem natur og kultur, mellem land og by, mellem bonden og de lærde. I dette opfattes dannelse som en kulturliggørelse, men denne kulturliggørelse består bl.a. i at besinde sig på arten af naturværdierne og at fastholde dem under kulturliggørelsen. Den historiske model er derved i en dyb, skønt svært gennemskuelig, overensstemmelse med de småborgerlige erkendelsesinteresser, for den forestiller sig den historiske udvikling som en udvikling, der aldrig overskrider det grundlag, der er givet i individets egen virkelighed, i hans stilling som småborgerlig producent.

Det andet, hvorved den litteraturhistoriske konstruktion og den historiske situation udmærker sig, har at gøre med den omstrukturering af det højere uddannelsessystem, der finder sted i disse år, herunder omdannelsen af latinskolen til den højere almenskole med dens gymnasium. Igennem hele 1800-tallet har latinskolen og dermed den klassiske dannelse og dermed den embedsborgerlige kultur været under pres fra to sider: Fra bl.a. handelsborgerskabet, der ønskede sig en til dets kvalifikationsbehov svarende uddannelse, dvs. en uddannelse med realfag og moderne sprog. Og fra den grundtvigianske bondebevægelse, der ud fra andre forudsætninger satte den sorte skole under kritik og dannede sig sine alternative uddannelsesinstitutioner. Beretningen om skolekampen i 1800-tallet er bl.a. beretningen om, hvorledes magtfulde kulturpolitikere, herunder først og fremmest latinisten Madvig, holdt sig dette pres fra livet ved diskrete reformer, der gav indrømmelser, men bevarede embedsborgerskabets arkansprog, de klassiske sprog (og litteraturer) som de centrale dannelsesfag. Efter systemskiftet i 1901 fandt disse forhold deres løsning i det nye statsbærende venstrepartis store skolereform 1903-6, hvorigennem det moderne gymnasium opbygges. I dette udskiftes de klassiske fag med dansk som det centrale dannelsesfag. Men som påvist af især

Torben Frische sker det ved, at latinskolens nyhumanistiske dannelsesforestillinger omplantes i danskfagets historieforståelse, der derved kommer til at fungere som trojansk hest for den lærde kulturs fortsatte eksistens. Det er en progressiv latinist, professor M. C. Gertz, der danner den ramme, hvori dette kan finde sted. Men det er Vilh. Andersen, der som klassisk uddannet national-filolog fylder rammen ud. Det gør han blandt andet med den her antydede historiske dannelsesmodel. Dens historiske konstruktion kommer derved til at fungere som et centralt bindemiddel for det ideologiske kompromis, der på den måde etableres mellem embedsmandsklassens borgerlige humanisme og det agrare småborgerskabs ideologiske behov.

Hvad der fra et embedsmandsmæssigt synspunkt da gør guldalderkonstruktionen tiltalende, er at den tildeler de humanistiske embedsmænd og deres klassisk-nationale dannelse en historisk rolle. Hvad der for det agrare småborgerskab gør konstruktionen acceptabel, er at den fastholder, at disse embedsmænds kulturvirksomhed har sit udgangspunkt i folket og vender tilbage til dette i en forenet nation. Konstruktionen er ikke tænkt af bønderne. Men den udgør den ideologiske form, de måtte og kunne acceptere, da de og deres parti i deres kamp om den borgerlige stat blev statsbærende, og hvor de altså måtte forholde sig til de traditioner, statens embedsmænd havde udviklet og legitimerede sig igennem. Både Frische og Hauberg Mortensen har vist, i hvilket omfang konstruktionen kom til at beherske den senere gymnasieundervisning. Det er min opfattelse, at den som konstruktion også indgik i omfattende, men mindre synlige forbindelser med det kulturarbejde, der fandt sted i højskolerne, og at den kom til at fungere som akademisk overbygning til centrale finlitterære traditioner, herunder de heretiske og disses sammenhæng med teologisk eksistentielle miljøer og forkyndelser.

VI. Guldalderkonstruktionen og litteraturhistorierne

Men først og fremmest kom det ideologiske kompromis til, med få undtagelser, at beherske litteraturhistorieskrivningen helt frem til ind i 1960'erne.

humanistiske
rieforståelse,
or den lærde
st, professor
n finde sted.
et national-
med den her
konstruktion
iddel for det
mellem em-
are småbor-

da gør guld-
humanistiske
en historisk
nstruktionen
ls kulturvirk-
ge til dette i
nderne. Men
acceptere, da
at blev stats-
e traditioner,
sig igennem.
ilket omfang
asieundervis-
i også indgik
l det kultur-
til at fungere
e traditioner,
ologisk ekssi-

e
omis til, med
gen helt frem

I løbet af de små hundrede år, konstruktionen hersker, sker der imidlertid en gradvis omdannelse af den. Selve guldalderforestillingen nedtones. I sammenhæng med den forskydning, man kan konstatere i gymnasiets litteraturlæsning fra dannelsesidealistiske tekster til tekster, der tematiserer dannelsesforestillingernes krise, sker der en eksistentiel-radikalisering af litteraturhistoriernes konstruktionsprincip. De litteraturhistoriske forløb tilrettelægges som successionsskildringer, der er gestaltet om forfatterskaber i periodiske enheder, med 1722, 1803 og 1872 som nøgleårstal. Hvad der kvalificerer disse enheder, er forestillingen om gennembrud, gennembrud af geniale enere eller magtfulde grupperinger af digtere. Med disse gennembrud som ramme konstrueres en litteraturhistorisk bølgemodel, hvori et idealt gennembrud fuldbyrdes, men derefter gradvis udmatter og udtyster sig for tilsidst at kalde på sin negation i form af et nyt gennembrud. Litteraturhistoriens mangfoldige bevægelsesretninger rettes på denne måde ind til et enstrengt bølgeforløb, hvor bølge følger bølge og beskrives som hinanden afløsende litterære normsæt.

I denne struktur er hovedparten af de senere litteraturhistorier frem til idag skrevet. Denne litteraturhistoriske evolutionisme rummer ikke den elementære kraft, som indeholdtes i den rene guldalderkonstruktion. Men i den udtryktes ikke desto mindre en beslægtet historieforståelse af stor ideologisk udsige- og påvirkningskraft. Litteraturhistorikerne har inden for disse rammer frit kunnet opstille litteraturens eget hierarki og tillægge dette en til de oprindelige dannelsesforestillinger svarende almindendannende kraft. I forbindelse hermed muliggør konstruktionen ubegrænset fravalg og udgrænsning af litterære kulturformer, der ligger uden for de elitært radikale miljøers forståelseshorisont. Disse miljøers stigende isolationskrise får derved lov til at forplante sig ud over historien, der herefter ikke bliver beretningen om miljøernes marginalisering, men om deres historiske potens, deres evne til i stadig større isolation og i stadig større afstand fra folket at forny sig. Den radikale litteratur, der blev fravalgt igennem kampen mod Brandes, og som Vilh. Andersens hele virksomhed kan ses som en skjult polemik imod, vender således tilbage, både ved sin

litteratur, der indoptages i den kanoniske række, og ved et litteraturhistorisk syn, der tillempes herefter.

Vilh. Andersen-traditionens enorme stabilitet og kraft skyldes da bl.a., at den igennem moderate reformer ved besindige litteraturhistorikere har været i stand til at give plads til beretningen om sin egen elendighed, sin begyndende krise. Under disse gradvise omdannelser, hvor forskydninger i den litteraturhistoriske tekstur udløser forskydninger i den historiske struktur, bevarer langt op i tiden litteraturhistorierne deres evne til at fortolke de mere moderne embedslags nu mere komplicerede eksistensproblemer, men således at den sammenhæng med de agrare forståelsesformer, der kendetegner den oprindelige konstruktion, gradvis udtynnes.

Den historiske konstruktion består, med de her antydede justeringer, næsten uanfægtet frem til 1960. I løbet af 60'erne udsættes den, i forbindelse med de almindelige omvæltninger inden for universitets- og skolelivet, for så svære angreb, at den idag næsten helt har mistet sin ideologiske troværdighed og derfor – uagtet Aage Henriksen-traditionens i sig selv kvalificerede restaurative bestræbelser – må siges at være brudt sammen. Jeg skal ikke opholde mig ved de nærmere enkeltheder i dette opgør og kun antyde de historiske forudsætninger, der turde være bekendte. Med det andet industrielle gennembrud efter 1958, med landbokrisen, strukturrationaliseringen og decimeringen af det agrare småborgerskab, med udviklingen af mellemlagene, med højkonjunkturen, andre klassers og lags adgang til det højere uddannelsessystem bryder grundlaget for den ideologiske alliance sammen. Dens historiske konstruktion har kun ringe forklaringskraft i forhold til de lag og klasser, der nu befolker gymnasiet. Den foreløbige konsekvens blev inden for universitetssystemet bruddet med det historiske indlæringsprincip og inden for det gymnasiale skolesystem afskaffelsen af det kronologiske princip og overgangen til mere pragmatiske indlæringssystemer.

VII. Efter Guldalderkonstruktionens sammenbrud

I den situation befinder vi os altså nu. Denne situation kan give

ved et litte-

craft skyldes
sindige litte-

beretningen
r disse grad-
turhistoriske
stur, bevarer
t fortolke de
eksistenspro-
grare forstå-
ktion, grad-

tydede juste-
Derne udsæt-
ger inden for
len idag næ-
derfor – uag-
ede restaura-
Jeg skal ikke
ør og kun an-
kendte. Med
andbokrisen,
rare småbor-
onjunktoren,
nelseessystem
nen. Dens hi-
i forhold til
reløbige kon-
med det hi-
asiale skole-
vergangen til

tion kan give

anledning til forskellige vildfarelser, f.eks. den at de historiske for-
tolkningsformer hermed én gang for alle skulle være afskaffet.

Selve historietænkningen opstod med det borgerlige samfund
som en konsekvens af dettes udviklingsdynamik og blev et af
borgerskabets centrale ideologiske våben i opgøret med feudal-
samfundet. Med borgerskabets økonomisk-politiske sejr ophørte
ikke den historiske tænkning. Den skiftede blot karakter; den
naturaliseredes og blev apologetisk. Det er helt utænkeligt, at bor-
gerskabet i vor historiske situation på langt sigt skulle afstå fra at
udtrykke sig igennem en historieopfattelse og en historisk didak-
tik, fra at benytte historien som legitimation for sit fortsatte herre-
dømme. Selve det forhold, at den konstruktion, der i vort faglige
område blev skabt i udløbet af 1800-tallet, her i perioden op til
1970 institutionelt brød sammen som utidssvarende, må ikke for-
lede til den opfattelse, at dermed er historien som fag eller faglig
form afskaffet. Og selve det forhold, at statsmagten under én syns-
vinkel har behov for at bortrationalisere historien, betyder ikke,
at den under en anden synsvinkel har råd til at give afkald på den.
Der er perspektiv, skønt ikke dybde i Erhard Jakobsens krav om
genindførelse af historieundervisningen i skolen. Nemlig det per-
spektiv, at ingen statsmagt på langt sigt kan afstå fra at forsyne
sig med det ror for den individuelle og samfundsmæssige udvik-
ling, der kommer til udtryk i den historiske indlærings grundform.
Et ror sidder som bekendt bagi båden. Det betyder ikke, at det
ikke øver indflydelse på den kurs, båden fører.

En sådan grundform bliver til igennem kulturkamp, igennem
de historiske fortolkningskræfters ikke helt frie spil. Som det i
forrige århundrede blev afgørende for de enkelte historiske for-
tolkningsmodellers skæbne, om de tilbød anknytningspunkter for
klasser uden for de intellektuelle lag, og som der herunder udvik-
lede sig en kulturkamp i et samspil mellem institutionsbeherskelse
og historisk grundform, således befinder også vi os i en kultur-
kamp, der er en kamp om alliancer og kontrol med samfundets
ideologiske systemer, og som til brug herfor tilvejebringer fortolk-
ningsmodeller. Af disse er de historiske blandt de mest promi-
nente, for de foregiver at omfatte en syntese af forklaringer med

hensyn til samfundets udvikling frem til det nu, hvori kampen føres. En kulturkamp vil altid stræbe imod at stabilisere sig igennem et historiesyn.

Det er derfor af afgørende betydning, at den labile, eksperimentelle og eklektiske situation, vi nu befinder os i, og hvor alt er tilfals, ikke blot overvindes ved en abstrakt genhistorisering, men at denne historisering finder sted i en grundform, der på én gang er udtryk for vor historiske interesse, og som tillige er udviklet med sans for de historiske realiteter. Lad mig i denne forbindelse henvise til den engelske historiker Perry Anderson, hvis historieforskning åbner for en speciel erkendelse af sammenhængen mellem de historiske formers sammenbrud og deres fornyelse.

VIII. Perry Andersons genealogiske strukturalisme

Perry Anderson har i de to bøger »Passages from Antiquity to Feudalism« og »Lineages of the Absolutist State« (begge fra 1974, udkommer snart på dansk) sat sig for på marxistisk grundlag at give en samlet beskrivelse af forudsætningerne for det kapitalistiske samfund og dets udvikling frem til i hvert fald den russiske revolution. Hans værk er planlagt til ialt fire bind, hvoraf de to første altså foreligger. I dem skildrer han udviklingen frem til de borgerlige revolutioner. Han opfatter – med Paul Hirst's ord* – historien som beretningen om oprindelsen til kapitalismen og dens universalisering. Som synsvinkel for hele undersøgelsen stiller han det spørgsmål, hvorfor kapitalismen udviklede sig i Vesteuropa og ikke andre steder i verden, f.eks. i Japan, hvor der bestod et feudalsamfund af næsten samme type som i Vesteuropa. Svaret finder han – forenklet sagt – i et for den feudale produktionsmåde i Vesteuropa karakteristisk træk, det han kalder den parcellerede suverænitæt, der var betinget af og betingede byudviklingen. I sprækkerne mellem det feudale samfunds parcellerede suverænitætsenheder voksede der bysamfund frem, der forlenede de samfund, hvor en sådan udvikling fandt sted, med en udviklingskraft, som skabte betingelserne for den kapitalistiske produktionsmådes

* »The Uniqueness of the West«, in: »Economy and Society« IV, 4, 1975.

hvori kampen
lisere sig igen-

abile, eksperimen-
i, og hvor alt
historisering,
orm, der på én
tillige er ud-
ig i denne for-
Anderson, hvis
f sammenhæn-
leres fornyelse.

ne
n Antiquity to
egge fra 1974,
isk grundlag at
det kapitalisti-
ld den russiske
l, hvoraf de to
lingen frem til
il Hirst's ord* –
alismen og dens
elsen stiller han
g i Vesteuropa
r der bestod et
teuropa. Svaret
roduktionsmåde
len parcellerede
yudviklingen. I
erede suveræni-
lenede de sam-
udviklingskraft,
roduktionsmådes

ciety» IV, 4, 1975.

udvikling. Årsagen til, at netop denne balance opstod i Vest-europa, finder han i omstændighederne ved den antikke produktionsmådes sammenbrud med romerrigets fald. Den feudale produktionsmåde kom til at fremstå som en syntese mellem den antikke produktionsmåde med dens særlige balance mellem bycivilisation og en agrar slaveøkonomi og den germanske stammeorganiserede produktionsmåde. Der hvor den antikke produktionsmådes træk kom til at dominere denne syntese i den feudale produktionsmåde, skabtes betingelserne for den kapitalistiske produktionsmådes udvikling og dermed den feudale produktionsmådes fald.

Perry Anderson har ikke med de indtil nu foreliggende bind ført beskrivelsen af den historiske udvikling længere frem end til de borgerlige revolutioner. Men i sit essay »Problems of Socialist Strategy«* har han antydnet det perspektiv, som tegner sig for det fremtidige studium, og som han iøvrigt har fælles med teoretikere med tilknytning til den eurokommunistiske bevægelse. Perspektivet er, at i den kapitalistiske produktionsmådes udvikling gentages, på et trindhøjere historisk niveau, forholdene omkring den feudale produktionsmådes udvikling. Som dennes forfald og fald bestemtes af omstændighederne ved dens opståen i forhold til den antikke produktionsmåde, således bestemmes den kapitalistiske produktionsmådes mulige fald af omstændighederne ved dens opståen inden for rammerne af den feudale produktionsmåde. I den forbindelse bliver det skel, som Anderson foretager allerede i »Lineages –« imellem en østeuropæisk og en vesteuropæisk udvikling af afgørende betydning. Blandt de mange træk, der kendetegner den østlige udvikling, er også dette, at feudalismen her ikke opstår som en syntese af den germanske og den antikke produk-

* In: Perry Anderson og R. Blackburn (udg.): »Towards Socialism«, Fontana, London 1965. Det har ikke været muligt for mig inden for den til rådighed stående tid at fremskaffe bogen. Det her udfoldede perspektiv er derfor konstrueret sammen på grundlag af, hvad der kan udlæses af »Lineages –« (jfr. bl.a. p. 359), af Paul Hirsts referat i ovenfor nævnte afhandling, der iøvrigt er stærkt kritisk over for Perry Anderson, og af analoge synspunkter i Perry Andersons »Betragtninger over marxismen i den vestlige verden«, Suenson, Kbh. 1977.

tionsmåde, men ved en art feudal imperialism vestfra. Mens de *feudale* udbytningsformer gradvis svækkes i vest som følge af byudviklingen, skærpes de i øst som følge af *mangelen* på en betingende og betinget byudvikling. Det langsigtede resultat heraf er fraværet af et udfoldet borgerskab. Den russiske revolution kan i konsekvens heraf udvikle sig til en direkte konfrontation mellem proletariatet og en endnu eksisterende feudalabsolutistisk statsmagt. I fraværet af et borgerskab og i fraværet af mængden af de institutioner, der holder disse sammen, kan i Rusland revolutionen gennemføres ved en direkte konfrontativ statsbeherskelse. Det videre perspektiv må herefter være, at Lenins revolutionsstrategi, hans tilhørende elitære partiopfattelse og bagved liggende statsopfattelse derfor var en til de østlige og russiske udviklingsforhold svarende og adækvat revolutionsopfattelse. Men en sådan opfattelse kan efter den historiske logik, som udtrykkes i Perry Andersons historieforståelse, ikke overføres til vesteuropæiske samfund. I kraft af at disse samfund er udviklet igennem en række borgerlige revolutioner, i kraft af at disse er gennemført på grundlag af et stærkt borgerskab, og i kraft af at dette herunder har udviklet serier af borgerlige institutioner og ideologier, der binder disse sammen, er proletariatet her ikke konfronteret med en absolutistisk stats magtapparat, men med en borgerlig stat og med dens grundlag af institutioner og ideologiske konstruktioner. Disse samfund kræver derfor en anden revolutionær strategi, der tager højde for, at proletariatet på godt og ondt er integreret i disse institutioner og underlagt deres beherskelse, bl.a. igennem ideologisk hegemoni.

Perry Andersons historieforståelse kan kaldes *genealogisk strukturalistisk*. Den er på én gang rettet bagud imod oprindelses-sammenhænge, disses sene konsekvenser og de strukturer, der er bærere af konsekvenserne. Hans historiske metode er altså særpræget ved at være orienteret imod sammenhængen mellem *oprindelse*, *struktur* og *konsekvens*, mere præcist: imod de historiske strukturer, forstået igennem beretningen om deres oprindelse og effekt. I »Lineages« tager Anderson under redegørelsen for forholdet mellem den japanske og den europæiske feudalisme anled-

stfra. Mens de
m følge af by-
n på en betin-
sultat heraf er
evolution kan
itation mellem
lutistisk stats-
nængden af de
and revolutio-
hersherskelse. Det
lutionsstrategi,
liggende stats-
viklingsforhold
i sådan opfat-
i Perry Ander-
eiske samfund.
række borger-
på grundlag af
er har udviklet
r binder disse
d en absoluti-
t og med dens
er. Disse sam-
der tager høj-
et i disse insti-
nem ideologisk
es *genealogisk*
od oprindelses-
ukturer, der er
e er altså sær-
en mellem op-
d de historiske
oprindelse og
ørelsen for for-
dalisme anled-

ning til en kort, men for hans historiesyn afgørende polemik imod en formulering af Marx i »Grundrisse«. Marx hævder her, at en produktionsmådes genesis må holdes ude fra dens struktur. Anderson hævder heroverfor, at en produktionsmåde under sin sejrende udvikling ikke udsletter, hvad den har udviklet sig af, sin egen oprindelseshistorie. Han siger herom, i fri oversættelse, at Europas udviklingsmæssige fortrin over Japan lå i Europas antikke forudsætning, som ikke forsvandt bag den feudale produktionsmåde, men i visse henseender overlevede »i fronten« af denne. I den forstand havde den konkrete historiske oprindelse til feudalismen – frem for blot at forsvinde i den fuldbyrdede struktur – en håndgribelig effekt på dens endelige opløsning (421).

IX. Død, men ikke borte

Perry Andersons historieopfattelse kan udtrykkes mere alment:

De forhold, der gør sig gældende under de historiske formers tilblivelse, overvindes ikke og lades ikke (altid) tilbage under de historiske hamskifter, men indfældes i disse former og består i fronten af den historiske proces som i visse tilfælde uafrystelige strukturer, som er med til at retningsbestemme også senere og måske nutidige historiske processer og sætte rammerne for handlemulighederne i disse.

Overført på danske forhold: så fortæres den feudale produktionsmåde ikke under den kapitalistiske produktionsmådes udvikling, hvorved studiet af den ville blive uinteressant. De omstændigheder, hvorunder den kapitalistiske produktionsmåde udviklede sig inden for rammerne af det feudalabsolutistiske samfund i forbindelse med landboreformerne, afsætter sig som en for det danske område særlig struktur for den kapitalistiske udvikling. I kraft af disse omstændigheder udvikles i Danmark en småborgerlig kapitaliseringsform og et agrart småborgerskab med dertil hørende liberalistisk ideologi, der bliver en retningsbestemmende kraft i den danske udvikling. Denne struktur nedbrydes gradvis under kapitalismens totalisering. Men selv i strukturens sammenbrud ophører ikke dens historiske virkning. Helt inde i sammenbruddet, hvor den bliver offer for kapitalismens internationale

totalisering, et sammenbrud vi for øjeblikket befinder os i, sætter den rammerne for kapitalens danske totaliseringsform og for de historiske processer og opgaver, denne rejser.

Dette kan overføres til de historiske former, der udvikler sig inden for rammerne af produktionsmådernes udvikling. F.eks. til den historiske forklaringsform omkring guldalderkonceptionen, som jeg i det foregående var så uforsigtig at erklære død og borte. Den er måske nok død, men den er ikke borte. Helt inden i konstruktionens sammenbrud vil den gøre sig gældende, dels ved sin forklaringsform selv og dens udløbere, dels ved at de klasser, der fandt sig tilfreds ved den, endnu besidder en rammesættende kraft.

En pointe i dette er, at vi nok kan forudsætte en bestemt historisk konstruktion som brudt sammen, men vi kan ikke tænke de liberalistiske traditioner, den voksede ud af, de institutioner, der beherskede den og beherskedes af den, de politiske og klassemæssige kræfter, der betingede disse beherskelser, ud af historien. De er der endnu. De er der på ondt, men også på godt. De er der med deres forklaringssystemer og indgår som magtfaktor ved fastlæggelsen af de videre historiske former.

En mere afgørende – og risikofyldt – følgepointe er, at vi må bringe os i forhold til denne tradition og dens liberalistiske værdier, som ikke alle er forkastelige. Det står os frit for ikke at gøre det. Gør vi det ikke, udgrænses vi. Således foregår den historiske selektion.

Det forhold, at en historisk forklaringsform bryder sammen efter 1960, betyder altså ikke, at så har den udspillet sin rolle. Det forhold, at man i årene efter 1968, i en vis forstand kunne afskaffe historien i faget i det endelige opgør med en historisk konstruktion, betyder da ikke, at man så bare kan starte forfra, decisionistisk frit kan bygge vore studier op, som man nu lyster og evt. frit kan etablere et nyt historisk studium.

Der findes i den situation altså to fejltolkninger:

1) At man kan lade være med igen at opbygge en historisk forståelsesramme med dertil hørende grundform. En sådan vil under alle omstændigheder blive skabt. Samfundet kan ikke undvære den.

der os i, sætter
form og for de

ler udvikler sig
ikling. F.eks. til
erkonceptionen,
re død og borte.
elt inden i kon-
de, dels ved sin
de klasser, der
esættende kraft.
n bestemt histo-
i ikke tænke de
stitutioner, der
e og klassemæs-
af historien. De
godt. De er der
tfaktor ved fast-

nte er, at vi må
ørealistiske vær-
for ikke at gøre
r den historiske

der sammen ef-
let sin rolle. Det
stand kunne af-
n historisk kon-
arte forfra, deci-
an nu lyster og

::
en historisk for-
sådan vil under
n ikke undvære

2) At man frit kan gøre, hvad man vil, evt. som marxist gøre, hvad man marxistisk finder for godt eller bedst. Man vil i en sådan situation være underlagt modstande og begrænsninger, der har at gøre med den historiske tyngde af de institutioner, man fungerer inden for, og som har deres grund i tyngden af de klassekræfter, man er oppe imod og måske i sin forklaring vil bringe i forhold til hinanden.

Just om dette handler den historiske indsigt. Som historisk marxist må man færdes i et dialektisk spil imellem den historiske betragtningsform, man ønsker fremmet, og de modstande, man ved den vil blive udsat for. Det er et spil, der tager sig ud som en farefuld sejlads imellem et Scylla og et Charybdis, imellem en selvudgrænsende revolutionaritet og en selvudslettende historisk opportunisme.

Problemstillingen er således klar nok. Problemet er, hvorledes man konkret skal forholde sig til den. At finde frem til sin historiske grundform.

(december 1978)